

DESIDERIUS ERASMUS

DELİLİĞE
ÖVGÜ

ÇEVİRİ: ŞEBNEM SUNAR

DESIDERIUS ERASMUS

DELİLİĞE ÖVGÜ

Bir Methiye

Can Klasik

Deliliğe Övgü: Bir Methiye, Desiderius Erasmus

Çeviri: Şebnem Sunar

Moriae encomium

İlk baskı: 1509/1512

Bu çeviride kaynak alınan baskı: *Das Lob der Torheit. Eine Lehrrede*, Manesse Verlag, Zürich, 2003

© 2023, Can Sanat Yayınları A.Ş.

Tüm hakları saklıdır. Tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

1. basım: Aralık 2023, İstanbul

Bu kitabın 1. baskısı 10 000 adet yapılmıştır.

Dizi editörü: Ayça Sezen

Editör: Anıl Alacaoğlu

Düzeltili: Melis Oflas

Mizanpaj: Atahan Sıralar

Sanat yönetmeni: Utku Lomlu / Lom Creative (www.lom.com.tr)

Kapak uygulama: Berke Koç / Lom Creative (www.lom.com.tr)

Desenler: Genç Hans Holbein

Baskı ve cilt: Melisa Matbaacılık Yayıncılık San ve Dış Tic. Ltd.

Maltepe Mah. Davutpaşa Çifttehavuzlar Sk. No:16 Acar San. Sit.

Zeytinburnu, İstanbul

Sertifika No: 45099

ISBN 978-975-07-6265-9

CAN SANAT YAYINLARI

YAPIM VE DAĞITIM TİCARET VE SANAYİ A.Ş.

Maslak Mah. Eski Büyükdere Cad. İz Plaza Giz, No: 9/25, Sarıyer / İstanbul

Telefon: (0212) 252 56 75 / 252 59 88 / 252 59 89 Faks: (0212) 252 72 33

canyayinlari.com

yayinevi@canyayinlari.com

Sertifika No: 43514

DESIDERIUS ERASMUS
DELİLİĞE ÖVGÜ
Bir Methiye

DENEME

Çeviri
Şebnem Sunar

♥can

Desiderius Erasmus'un Can Yayınları'ndaki diğer kitabı:

Tatlı Gelir Yaşamayana Savaş, 2020

DESIDERIUS ERASMUS, 1466'da Rotterdam'da doğdu. Teolog ve klasik filolog kimliğiyle Kuzey Avrupa Rönesans'ının en önemli hümanistlerindendir. 1495-1499 arasında Paris'te Sorbonne Üniversitesi'nde teoloji öğrenimi gördü. 1499 yazında İngiltere'ye giderek Thomas More ve John Colet gibi isimlerle tanıştı, sonraları VIII. Henry adıyla tahta çıkacak olan genç prens Latince dersleri verdi. 1500'den 1506'ya dek Hollanda, Paris ve İngiltere arasında gidip geldi. Çalışmalarıyla Antikçağ düşüncesinin yayılmasına katkıda bulunan Erasmus, 1502'de Leuven Üniversitesi'nden gelen teklifi Yunancadan yaptığı çevirilere yoğunlaştığı gerekçesiyle reddetti. 1506'da İtalya'ya yerleşti, Torino'da teoloji doktoru unvanını aldı. Kilisenin kendini yenilemesi görüşüne temelde katılmakla birlikte, Martin Luther'in Reform hareketine Hıristiyan dünyasını kargaşa ve şiddete sürüklediği gerekçesiyle karşı çıktı ve asıl Hıristiyanlık ruhunu hümanist değerlerde aradı. 1510-1515 arasında Cambridge Üniversitesi'nde Yunanca dersleri verdi. Ardından Basel'e giderek 1529'a dek çalışmalarını burada sürdürdü ve yayımladı. Zwingli'ci Reform hareketi başladığında Freiburg im Breisgau'ya geçti ve Basel'e ancak 1535'te döndü. Sayıları yüz elliye bulan eserlerinde Avrupa'nın hümanist değerlerden beslenen ortak bir sanat ve bilim anlayışıyla hareket etmesi gerektiğini vurgulayan Erasmus, 1536'da bu şehirde öldü.

ŞEBNEM SUNAR, İstanbul'da doğdu. Lisans, yüksek lisans ve doktora eğitimini İstanbul Üniversitesi Alman Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı'nda tamamladı. Halen bu anabilim dalında doçent olarak çalışı-

yor. Stefan Zweig (*Olağanüstü Bir Gece*), Max Frisch (*Kont Öderland*), Erich Kästner (*Uçan Sınıf*), Odo Marquard (*İlkeselliğe Veda*), Arthur Schopenhauer (*Mutlu Olma Sanatı*) ve Friedrich Nietzsche (*Neden Bu Kadar Akıllıyım?*) gibi Alman edebiyatı ve düşüncesinin önde gelen isimlerini dilimize kazandırdı. Çok sayıda makale çevirisi, modern ve çağdaş edebiyata kültür teorileri ekseninde yaklaştığı akademik çalışmaları var. Aydınlanma, modernizm, postmodernizm ve edebiyat kuramı dersleri veriyor; akademik araştırmalarının yanı sıra çeviri çalışmalarını sürdürüyor.

İTHAF

ROTTERDAM'LI ERASMUS'TAN SEVGİLİ THOMAS MORUS'A

Geçtiğimiz günlerde İtalya'dan İngiltere'ye dönerken at sırtında geçirmeye mecbur olduğum tüm zamanımı anlamsız ve sığ sohbetlerle boşa harcamaktansa, ortak araştırmalarımız üzerine düşünceler geliştirip geride bıraktığım son derece bilge ve sevecen dostlarımızın anısıyla keyiflenmeyi yeğledim. Fakat içlerinde en çok sen, sevgili Morus, gözümün önüne geldin: Uzaktan da olsa seni neredeyse her gün, ilişki içinde olmaktan keyif aldığım zamanlardaki kadar içtenlikle düşünüyordum, ki hayatım boyunca bana bahşedilen en değerli şeydi bu. Mutlaka bir şeyler yaratmam gerektiğine inanmakla birlikte koşullar ciddi bilimsel çalışmalara pek uygun görünmediğinden, vakit geçirmek için deliliğe bir övgü yazmak aklıma geldi. Hangi Pallas¹ soktu aklına bu fikri, diye soracaksın. Öncelikle buna beni *moria*² sözcüğüyle benzerlik taşıyan soyadın sevk etti ki senin bu sözcüğün içeriğiyle alakan yok. Herkesin yargısı uyarınca, senin bununla sahiden de zerrece alakan bulunmuyor. Ayrıca çoğunlukla bu tür şaka-

1. Savaş, strateji, zekâ ve bilgelik tanrıçası Athena'nın adlarından biri. (Ç.N.)

2. (Lat.) Delilik. Erasmus burada *Deliliğe Övgü*'nün Latince orijinali *Moriae encomium* ile Thomas More'un soyadı arasındaki ses benzerliğinden hareket ediyor. (Ç.N.)

lar, yani eğer yanılmıyorsam boş ve büsbütün tatsız olma-
yanlar, seni epeyce neşelendirdiğinden ve sıradan insan
hayatında bir bakıma Demokritos¹ rolü oynadığından,
zihnimin bu oyunbazlığını özel bir alkuşla karşılayacağını
tahmin ediyordum. Olağanüstü keskin zekân seni sıradan
halktan fazlasıyla ayırsa da, inanılmaz bir içtenlik ve dost-
lukla herkesin yüreğine dokunmayı bilirsin – ki bu seni
daha da mutlu eder. O nedenle bu mütevazı üslup alıştır-
masını dostunun bir hatırası olarak hoş karşılamakla kal-
mayıp güvenli bir şekilde bunun velayetini de üstlene-
ceksin. Zira sana adandığından artık bana ait değil.

1. Demokritos (İÖ tahminen 460-370): Atomik uzay teorisiyle hatırlanan an-
tik filozof. Lakabı "gülen filozof"tur. (Ç.N.)

Bu tür şakaların bir teoloğa yakışmayacak kadar patavatsız, Hıristiyan mütevazılığıyla örtüşmeyecek kadar alaycı olduğunu söyleyerek ortalığı karıştıran eleştirmenler muhtemelen kusur kalmayacaktır; Eski Komedyaya¹ ya da Lukianos'a² yeniden can verdiğimi ve her şeye coşkuyla dişlerimi geçirip didiklediğimi haykıracaktırlardır. Fakat içeriğin yüzeyselliğine ve tasvirin eğlendirici karakterine gücenenlerin, öncü rolünü benim oynamadığımı, önemli yazarların konuya uzun zamandır zaten bu şekilde yaklaştığını dikkate almalarını rica ederim. Yüzyıllar önce Homeros “Batrachomyomachia”yı [Kurbağalar ile Farelerin Savaşı], Vergilius “Culex” [Tatarcık] ve “Muretum”u [Köy Salatası], Ovidius “Nux”u³ [Ceviz Ağacı] yazdı. Polikrates ve onu eleştiren İskrates, Busiris'i⁴ övdüler; Glaukon⁵ adaletsizliğe, Favorinus ise Thersites'e ve dört gün süren yüksek ateşe⁶, Synesios⁷ kelliğe,

1. Erasmus, Atina'da gelişen ve Aristophanes döneminde zirveye ulaşan Attika Komedyası'nın İÖ 400'e dek süren biçimini kastetmektedir. Bu komedyaya, dönemin önde gelen politikacılarını ve hayat tarzını hedef almasıyla ünlüdür. (Ç.N.)

2. Samsatlı Lukianos (120-180): Filozofları, hurafeleri, abartılı tarihyazımını eleştiren 80'e yakın eleştiri kaleme almıştır. Erasmus, Lukianos'un bazı çalışmalarını Yunancadan Latinceye çevirmiştir. (Ç.N.)

3. Ovidius'a yanlışlıkla atfedilen bir şiir. (Ç.N.)

4. Mısır kralı Busiris, Memphis'teki Zeus sunağında ülkesine gelen yabancıları kurban eder. O ve oğlu sonradan Herakles tarafından öldürülür. Zalim Mısır kralını temize çıkarıp yüceltme görevini Yunan hatipler Polikrates ve İskrates üstlenmişlerdir. (Ç.N.)

5. Adeimantus ile Platon'un küçük kardeşi olan Glaukon, *Politeia*'nın ikinci kitabında (357a-362c) adaletsizliği över. (Ç.N.)

6. 2. yüzyılın ilk yarısında yaşadığı tahmin edilen Arelate'li Favorinus'un hayali bir konu üzerinde retorik açıklamalar içeren *paignia*'ları arasında, Troya Savaşı'na katılan Yunanların en çirkini olduğu rivayet edilen Thersites'e övgü vardır; karşi. *İlyada* II, 211-277. Dört gün süren yüksek ateşin başgıslık sistemini güçlendirdiğine ilişkin olarak bkz. Gellius, *Noctes Atticae* XVII, 12, 2. (Ç.N.)

7. Kireneli Sinesios (tahmini 370/374-413/414): Yeni Platon'cu filozof, yazar ve şiir. Ahlakî-felsefî incelemeler, konuşmalar, vaazlar ve ilahiler ile bir rüya kitabı yazdı. Kinik bir üslup şakası olan *Kelliğe Övgü*, ilk kez 1515'te İsviçreli matbaacı Froben tarafından Basel'de Seneca'nın *Aptallığa Övgü*'süyle birlikte yayımlanmıştır. (Ç.N.)

Lukianos sineğe ve parazitlięe¹ methiyeler düzdü. Senaca, İmparator Claudius'un ilahlaştırılmasıyla çılgınca eğlendi; Plutharkos, Gryllos ile Odysseus arasında geçen bir diyalog yazdı², Lukianos ve Apuleius eşeği övdü³ ve birileri, Aziz Hieronymus'un da söz ettiği, Grunnius Corocotta adındaki bir domuzcuğun vasiyetnamesini kaleme aldı.

Dolayısıyla şimdi bu eleştirmenler, canları eğer öyle istiyorsa, vakit geçirmek için satranç oynadığımı ya da arzu ettikleri buysa, kalemimle oyuncak at misali uzun bir yolculuğa çıktığımı düşünebilirler. Hayatın tüm etki alanlarına kendilerine özgü oyunları bahşedip edebiyat eserlerine hiç eğlence payı tanımamak bariz bir adaletsizlik değil midir? Özellikle de bu poetik şakalar ciddi bilgiler aktarıyorsa ve muhakemesi tamamen hissizleşmemiş okur, kimi âlimlerin kasvetli katı, insanı körleşti ren tasvirlerinden ziyade önemli ölçüde bu hoşça vakit geçirten eğlencelerden faydalanıyorsa? Biri çıkıp retoriği ve felsefeyi alıntılara boğulmuş bir konuşmayla över, diğeri bir prensin şanlı eylemlerinin kaydını tutar, bir başkası Türklerle savaşımayı teşvik eder, öbürü geleceğe dair kehanetlerde bulunur ve yine bir başkası imparatorun sakalı hakkında atıp tutmaktan ileriye gitmeyen, sözümona bilimsel, yeni inceleme konuları uydurur. Nasıl ki ciddi meseleleri ciddiyetsiz bir şekilde ele almaktan daha bön bir şey yoksa, güldürücü olanı saçma sapan

1. Lukianos, Platon'u alıntılanak suretiyle sineğin ruhunu ve bedenini över. Parazitlik sanatı hakkındaki diyalogu, felsefi yöntem ve retorik üzerine kaleme alınmış bir hicivdir. (Ç.N.)

2. Plutharkos'un ilgili diyalogunda Kirke tarafından önce domuza, sonra yine insana çevrilen Gryllos, daha erdemli olması dolayısıyla hayvan yaşamına insanınkinden daha fazla değer verir. (Ç.N.)

3. Apuleius'un (125-180) en bilinen çalışması, *Altın Eşek* adını taşıyan Latince romanıdır. (Ç.N.)

laflar zırvalandığı izlenimi uyandırmadan aktarmaktan daha zevkli bir şey de olamaz. Benim bunu becerip beceremediğime başkaları karar verecektir; yine de kibir gözlerimi kör etmediyse, deliliği o denli delice de övmüş değilim.

Bu iğneleyici alaya dair sitemi şuna dikkat çekerek karşılamak isterim ki yetenekli kafaların, insanların genel yaşamıyla keskin bir nüktedanlıkla eğlenme özgürlüğünü cezalandırılmadan ele geçirmesine her zaman izin verilmiştir; yeter ki açıksözlülük kör bir nefrete dönüşmesin. Bugünlerde beraberinde gösterişli unvanlar getirmeyen neredeyse her şeyi çekilmez bulan kulakların ne kadar şımartılmış olduğuna daha da çok şaşırıyorum. Kaldı ki bazılarının dindarlığı o derece sapkındır ki prenslerine ya da papaya en masum şakayla leke sürülmesinden İsa'ya karşı en ağır küfürlere bile tahammül gösterdikleri gözlemlenebilir; özellikle de paralarının kaynağı hakkında imada bulunulduğunda. İnsanların hayata dair alışkanlıklarını kimseye ismiyle saldırmadan çekiştiren biri –izninizle– sizin gözünüzde ısırın bir köpek midir, yoksa bir öğretmen ve eğitmen mi? Ve lütfen başka kaç isimle beraber kendimi insafsızca yerdüğimi dikkate alın! Ayrıca şu da var ki: Hiçbir zümreyi taciz etmeyen biri, öfkesini belirli bir insana değil akla gelebilecek tüm kusurlara yöneltir. Şu halde biri hakarete uğradığını dilendirip yakınıyorsa, ya vicdan azabını ya da mutlaka korkusunu ele vermektedir. Aziz Hieronymus kendine bu janrda çok daha sakınımsız ve iğneleyici şakalar yapma iznini vermiş, hatta yeri geldikçe şu veya bu ismi vermekten çekinmemişti. Bense isim vermekten bütünüyle kaçınmanın dışında, ifade biçimimi de öyle yumuşattım ki mantık sahibi okurlar benim için iğneleyici saldırılardan ziyade eğlencenin söz konusu olduğunu rahatlıkla

fark edeceklerdir. Zira hiçbir noktada Iuvenalis¹ gibi gizli suçlara ilişkin pislikleri karıştırmadım, aksine iğrenç olan-
dan ziyade gülünç olanı eleştirel bir gözle mercek altına
almaya çabaladım. Eğer bu savlar da birilerini yatıştırma-
mayacaksa, en azından delilik tarafından kınanmanın bir
onur olduğunu hatırlasınlar; onu öne çıkarıp konuştur-
duğuma göre, kendisi için belirlenmiş role bütünüyle uy-
gun davranması gerekiyor. Fakat bütün bunları, pek avan-
tajlı görünmeyen davalarda bile son derece başarıyla sa-
vunma yapmayı bilen senin gibi mükemmel bir avukata
niçin anlatıyorum ki? Tanrı'ya emanet ol hitabetin ustası
Morus, *moria*'nı azimle savun!

Taşrada, 9.VI.1508

1. Decimus Iunius Iuvenalis (tahmini 1. yy. sonu-2. yy. başı): Yergileriyle tanı-
nan Romalı şair. (Ç.N.)

Deliliğe Övgü

Rotterdam'lı Erasmus'tan Bir
Üslup Alıştırması

Delilik öne çıkar ve konuşur:

Faniler sağda solda benim hakkımda ne kadar aşağılayıcı konuşursa konuşsunlar –en azılı deliler arasında bile deliliğin ne kadar kötü bir üne sahip olduğunu bilirim ne de olsa– iddia ediyorum ki gücümle tanrıları ve insanları neşelendirebilecek olan benim, yalnızca ben. İşte ikna edici bir kanıt: Bu kalabalık meclisin karşısında söz alırmaz herkesin yüzü bir anda adeta eşi benzeri görülmedik, alışılmadık bir neşeyle aydınlandı. Alnınızdaki çizgiler bir çırpıda düzleşti; keyifli ve hoş kahkahalarınız beğeninizi açığa vuruyor ve gördüğüm kadarıyla sayınız da çok, az önce Trophonios'un mağarasından henüz dönmüşçesine¹ üzgün ve endişe içinde oturuyorken şimdi gözüme Homeros'un nektar ve *Nepenthes*'le² sarhoş olan tanrıları gibi görünüyorsunuz. Sabah güneşinin altın renkli güzel yüzünü yeryüzüne ilk kez göstermesi ya da

1. Yunan mitolojisinde kehanet tanrısı Trophonios'un kehanetinden yararlanmak üzere Levadya'ya gelenlerin, ürkütücü ayınlerin gerçekleştiği dar ve karanlık bir mağarayı ziyaret etmeleri beklenirdi. Mağaradan çıkanların gülme yeteneğini yitirdiği, huysuz ve neşesiz insanlara dönüştüğü söylenirdi. (Ç.N.)

2. Nektar: Yunan mitolojisinde tanrıların ölümsüzlük ve ebedi gençlik sağlayan içkisi. *Nepenthes*: Şarapla karıştırıldığında tasa, dert ve kederi kovduğu rivayet edilen etobur bir bitki; suibriği bitkisi. (Ç.N.)

berbat bir kışın ardından yeni bir baharın yeryüzünü okşayan esintilerle canlandırması ve yeni bir görünüm, yeni bir renk ve tazeliğin her şeye bütün yönleriyle geri dönmesi gibi, sizlerin de beni görür görmez çehreniz değişti. Önemli hatiplerin uzun geceler boyu üzerinde çalışılmış, coşkulu bir konuşmayla belki de asla elde edemeyecekleri şeye ben yalnızca ortalıkta görünerek eriştim.

Fakat bugün niçin bu garip kostümle¹ ortaya çıktığımı, açıklamalarıma kulak vermenizin sakıncası yoksa, birazdan öğreneceksiniz; ama saygıdeğer kürsü hatipleri için değil çığırkanlar, şaklabanlar ve soytarılar için kabartma eğiliminde olduğunuz kulaklarınızı vermeniz gerek, tıpkı sadık bendelerimden Midas'ın vaktiyle Pan'a kabarttığı kulaklar gibi.² Aslında bir süre huzurlarınızda sofist rolüne bürünme arzusuna kapıldım, elbette bugünlerde çocuklara eziyet ede ede safsata belleten ve bir anlaşmazlık durumunda onlara ancak kadınca bir iddialıktan biraz fazlasını önerenlerin tarzında değil; hayır, ben bilge payesini itibarsızlaştırmaktan kaçınmak için, sofist olarak adlandırılmayı tercih eden eskilerle³ aynı şeyi yapacağım. Onların bütün enerji ve çabaları, tanrıların ve kahramanların şanlı eylemlerine methiye düzmeye gitti. Sizler de bir methiye dinleyeceksiniz ama Hercules'e değil, Solon'a⁴ da değil bana, yani deliliğe.

1. Delilik hangi kılıkta görüldüğünü metin içinde hiçbir yerde belirtmemektedir. (Ç.N.)

2. Lir çalan Apollon ile flüt çalan Pan arasındaki yarışmada hakemlik yapan dağ tanrısı Tmolos, Apollon'un kazandığını açıklar. Orada bulunan Kral Midas ise bu kararı haksız bulur. Bunun üzerine kızan Apollon, Midas'ın kulaklarına eşek kulaklarına çevirir. (Ç.N.)

3. Ortaçağ üniversitelerinde retorik öğretenlere ve bu alanda ilk sınavlarını başarıyla veren öğrencilere sofist denirdi. (Ç.N.)

4. Solon (İÖ 630-560): Atinalı devlet adamı ve şair. Soylular ile halk arasındaki anlaşmazlıklarda arabulucu seçilmiş, anayasayı hazırlamakla görevlendirilmiştir. Platon, *Timaios*'ta ondan söz eder ve şiirle ilgilenmemiş olsa ününün Homeros'u ve Hesiodos'u geride bırakacağını iddia eder. (Ç.N.)

Yanlış yerde ve yanlış zamanda ortaya çıkan bilgeliğin daha delice bir şey olmadığı gibi, orantısız ve dolayısıyla yanlış zekâdan daha ahmakça bir şey de yoktur.

Hümanizmin en önemli temsilcilerinden Erasmus, taslağını 1509 yılında İtalya'dan İngiltere'ye yaptığı yolculuk sırasında hazırladığı, daha sonra dostu Thomas More'un evinde tamamlayıp ona ithaf ettiği başyapıtı *Deliliğe Övgü*'de "Beni benden daha iyi kim temsil edebilir?" diyen delilik tanrıçasının ağzından tüm insanlığa seslenir.

Zalim hükümdarların, açgözlü din adamlarının, hırslı tüccarların, kaypak entelektüellerin ve müridi olarak gördüğü herkesin deliliğindeki bilgeliği açıkça ortaya sererken bilgeliğin ahmaklığını ispatlamaktan da geri durmaz. Tanrıçanın hiciv olarak anılmasını istemediği bu methiye, aynı anda hem hicvin hem de methiyenin en delice ve bilgece örneklerinden biridir.

#dünyaklasikleri #rönesans #hümanizm #eleştiri #ironi #bilgelik

